

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 23. 06. 2014 r.

II.517.3370.2014.ED

**Trybunał Konstytucyjny
Warszawa**

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY KANCLARIA	
wpl. dnia	23. 06. 2014
L.dz.	L.zał.

Dot.: sygn. akt SK 62/13

Na podstawie art. 51 ust. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 ze zm.) oraz art. 16 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jednolity: Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zm.)

zgłaszam udział

w postępowaniu w sprawie skargi konstytucyjnej p. K S
(dołączonej do wcześniej wszczętych skarg konstytucyjnych p. K N oraz
p. T P), o którego wszczęciu Rzecznik Praw Obywatelskich otrzymał
informację w dniu 4 czerwca 2014 r. oraz przedstawiam następujące stanowisko:

**przepis art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. – o zmianie ustawy –
Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 240,
poz. 1431), w zakresie w jakim przewiduje, iż przepisy w brzmieniu nadanym
niniejszą ustawą stosuje się również przy wykonywaniu orzeczeń, które stały się
wykonalne przed dniem jej wejścia w życie - jest niezgodny z art. 42 ust. 1 oraz art.
2 Konstytucji RP.**

Uzasadnienie

I.

Skarga konstytucyjna p. K S została złożona w następujących okolicznościach.

Wyrokiem Sądu Rejonowego w P (sygn. akt), z dnia listopada 2011 r., skarżący został skazany na karę miesięcy ograniczenia wolności i zobowiązany do wykonania miesięcznie godzin nieodpłatnej, dozorowanej pracy na cele społeczne. Wyrok ten uprawomocnił się w dniu grudnia 2011 r.

Następnie postanowieniem z dnia października 2012 r. (sygn. akt) Sąd Rejonowy w P zamienił pozostałą do wykonania karę nieodpracowanych dotąd dni w ramach kary ograniczenia wolności na zastępczą karę pozbawienia wolności w wymiarze dni i zarządził jej wykonanie.

Na wskazane postanowienia skazany wniósł zażalenie do Sądu Okręgowego w P Wydział V Penitencjarny i Nadzoru nad Wykonywaniem Orzeczeń Karnych. Sąd rozpoznał je w dniu listopada 2012 r. (sygn. akt), utrzymując w mocy zaskarżone postanowienie Sądu pierwszej instancji. Sąd Okręgowy podniósł jednocześnie, iż w odniesieniu do zarzutu niezgodności art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. z art. 2 i 42 ust. 1 Konstytucji RP oraz wniosku o zwrócenie się z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego, stanowisko skazanego jest nieuzasadnione.

II.

Skarżący w skardze konstytucyjnej zarzucił:

- niezgodność art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. – o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw z art. 2 Konstytucji RP;
- niezgodność art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. – o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP;

- art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. – o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw z art. 31 ust. 1 i 3 Konstytucji RP

- art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. – o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP.

III.

Zarzuty skarżącego podniesione w przedmiotowej skardze zasługują na uwzględnienie w zakresie, w jakim skarżący kwestionuje zgodność art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. – o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw z art. 42 ust. 1 oraz art. 2 Konstytucji RP. W analogicznym zakresie Rzecznik Praw Obywatelskich przystąpił do skargi konstytucyjnej p. K

N oraz p. T P

Rzecznik Praw Obywatelskich nie podziela natomiast zarzutu podniesionego w skardze konstytucyjnej p. K S , iż przepis art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. – o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw jest niezgodny z art. 32 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 1 i 3 Konstytucji RP.

Jak wynika ze stanu faktycznego sprawy, skarżący został skazany na karę ograniczenia wolności wyrokiem z dnia listopada 2011 r., a więc w czasie obowiązywania przepisów Kodeksu karnego wykonawczego (dalej kkw.) przed nowelizacją z dnia 16 września 2011 r., która weszła w życie w dniu 1 stycznia 2012 r. Zgodnie z brzmieniem obowiązującego wówczas przepisu art. 65 ust. 1 kkw.: „jeżeli skazany uchyła się od odbywania kary ograniczenia wolności, sąd zamienia ją na zastępczą karę grzywny, przyjmując jeden dzień kary ograniczenia wolności za równoważny jednej stawce dziennej (...)”. Przepis art. 65 § 2 kkw. stanowił z kolei, że „jeżeli orzeczenie zastępczej kary grzywny byłoby niecelowe z uwagi na brak możliwości jej uiszczenia lub ściągnięcia w drodze egzekucji, sąd określa zastępczą karę pozbawienia wolności przyjmując, że jeden dzień zastępczej kary pozbawienia wolności jest równoważny dwóm dniom ograniczenia wolności, i orzeka jej wykonanie”.

Zgodnie z treścią art. 10 ust. 1 ustawy nowelizującej, przepisy w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą stosuje się również przy wykonywaniu orzeczeń, które stały się wykonalne przed dniem jej wejścia w życie. Jednocześnie ustęp drugi tego przepisu dodaje, iż w sprawach zakończonych prawomocnym orzeczeniem, w których grzywna, należności sądowe lub pieniężna kara porządkowa nie zostały wykonane, do wykonania orzeczenia w tym zakresie stosuje się przepisy dotychczasowe. Wprowadzono zatem zróżnicowanie pomiędzy karą grzywny a karą ograniczenia wolności. W przypadku kary grzywny stosuje się przepisy dotychczasowe, podczas gdy w odniesieniu do kary ograniczenia wolności przepisy nowe, mniej korzystne dla skazanego. Rzecznik podkreślał to już w dwóch poprzednich sprawach, które będą rozpoznawane przez Trybunał Konstytucyjny pod wspólną sygnaturą SK 62/13.

Na mocy ustawy nowelizującej art. 65 § 1 kkw. zmienił bowiem swoje brzmienie w ten sposób, iż w przypadku skarżącego została orzeczona i wykonana surowsza kara zastępcza niż przewidziana w chwili popełnienia przez skarżącego czynu zabronionego, za który został skazany na karę ograniczenia wolności. Zgodnie bowiem z treścią przepisu art. 65 § 1 kkw., obowiązującą od dnia 1.01.2012 r., „jeżeli skazany uchyla się od odbywania kary ograniczenia wolności lub nałożonych na niego obowiązków, sąd zarządza wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności. W razie gdy skazany wykonał część kary ograniczenia wolności, sąd zarządza wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności w wymiarze odpowiadającym karze ograniczenia wolności pozostałej do wykonania, przyjmując, że jeden dzień zastępczej kary pozbawienia wolności jest równoważny dwóm dniom kary ograniczenia wolności”.

Przepis art. 65 kkw. na mocy ustawy nowelizującej zmienił się zatem w ten sposób, iż zaostrzył rodzaj kary zastępczej. Ustawa ta przewidywała jednocześnie stosowanie jej do wykonywania orzeczeń, które stały się wykonalne przed dniem jej wejścia w życie. Co do obowiązku stosowania nowych przepisów w przypadku kar wykonywanych wątpliwości nie pozostawia bowiem przepis art. 10 ust. 1 ustawy nowelizującej.

Rozważania wskazujące na poglądy doktryny w omawianym przedmiocie zachowują swoją aktualność, stąd Rzecznik pomija ich ponowne przytoczenie,

wziąwszy pod uwagę, iż uczyniono to zarówno w sprawie przystąpienia do skargi konstytucyjnej zarówno p. K N , jak i p. T P

IV.

Odnosząc się do wzorców konstytucyjnych podniesionych przez skarżącego, należy uznać, iż art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. – o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 240, poz. 1431) jest niezgodny z art. 42 ust. 1 oraz z art. 2 Konstytucji RP.

Przepis art. 10 ust. 1 ustawy nowelizującej nakazując w nowym brzmieniu stosować surowszą karę zastępczą do orzeczeń, które zapadły pod rządami ustawy względniejszej i odnoszą się do czynów, które zostały popełnione pod rządami ustawy względniejszej, narusza zasadę zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa, *lex benignior*, czyli stosowania prawa względniejszego dla sprawcy – wynikającą z art. 2 Konstytucji RP, jak również zasadę *lex retro non agit*, czyli nie działania prawa wstecz (art. 42 ust. 1 Konstytucji RP).

Zasada *lex benignior* jest zasadą kodeksową, wskazaną wprost w art. 4 § 1 kk. („Jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy”), ale również jest wywodzona z zasady demokratycznego państwa prawnego, wyrażonego w art. 2 Konstytucji RP. Zasada ta obowiązuje w obszarze całego prawa represyjnego, w tym w prawie karnym i karnym wykonawczym – w zakresie w jakim prawo karne wykonawcze odnosi się do stosowania kary.

Obowiązywanie zasady *lex benignior* potwierdzają wskazane przez skarżącą wyroki Sądu Najwyższego. W szczególności warto zwrócić uwagę na wyrok SN z dnia 19.01.2012 r. (I KZP 21/11), w którym sąd podkreślił, iż „(...) inaczej przedstawiałaby się sytuacja gdyby z uwagi na treść przepisu art. 4 § 1 kk. ustawa w brzmieniu obowiązującym do dnia 31.12.2011 r. była dla skazanego J.F. względniejsza od ustawy obowiązującej obecnie (...)”. Wyrok ten, mimo iż dotyczył art. 79 § 3 kk. można zatem odnieść do przepisu art. 65 § 1 kk. oraz art. 10 ust. 1 ustawy nowelizującej. Poza tym,

z perspektywy analizy omawianego zagadnienia istotny jest wyrok SN z dnia 11.05.1983 r. (VI KZP 8/83).

Poglądy doktryny są zgodne w przedmiotowej sprawie. Prof. A. Zoll podkreśla, iż czas orzekania z art. 4 kk. to nie tylko czas wydawania wyroku rozstrzygającego o odpowiedzialności karnej oskarżonego, ale również czas orzekania we wszystkich fazach postępowania karnego (przygotowawczego, głównego oraz wykonawczego), w których dochodzi do rozstrzygnięcia o losach osoby, przeciwko której toczy się postępowanie (A. Zoll, Komentarz do art. 4 kk., LEX). Podobny pogląd wyraża również P. Kozłowska-Kalisz oraz J. Giezek, którzy podkreślają, iż moment orzekania związany jest nie tylko z wydawaniem wyroku kończącego rozprawę główną, lecz także z orzekaniem we wszystkich stadiach postępowania karnego (przygotowawczego, jurysdykcyjnego, wykonawczego), w których zapada rozstrzygnięcie dotyczące losu sprawcy (komentarz do art. 4 kk., LEX).

Zasada wyrażona w art. 4 kk. ma zatem zastosowanie także przy orzekaniu kary zastępczej w przypadku uchylania się od wykonania kary ograniczenia wolności.

Ponadto, należy zwrócić uwagę, iż w demokratycznym państwie prawnym jedną z podstawowych zasad określających stosunki między obywatelem a państwem jest zasada ochrony zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa, stanowiąca składnik demokratycznego państwa prawnego. Zasada zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa opiera się na pewności prawa, rozumianej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, jako pewien zespół cech przysługujących prawu, które zapewniają jednostce bezpieczeństwo prawne. Dzięki tym cechom prawa jednostka ma możliwość podejmowania decyzji o swoim postępowaniu w oparciu o pełną znajomość przesłanek działania organów państwowych oraz konsekwencji prawnych, jakie jej działania mogą pociągnąć za sobą. Jednostka winna mieć możliwość określenia zarówno konsekwencji poszczególnych zachowań i zdarzeń na gruncie obowiązującego w danym momencie stanu prawnego, jak też oczekiwać, że prawodawca nie zmieni ich w sposób arbitralny. Bezpieczeństwo prawne jednostki związane z pewnością prawa umożliwia więc przewidywalność działań organów państwa, a także prognozowanie działań własnych. Nie jest to wyłącznie przejaw bezdusznego legalizmu, lecz warunek konieczny wolności obywatela w państwie.

Przewidywanie i dokonywanie wyborów w oparciu o pewną wiedzę na temat obowiązującego prawa umożliwiła jednostce organizację jej życiowych spraw i przyjmowanie odpowiedzialności za własne decyzje. Poniekąd bezpieczeństwo prawne skorelowane jest także z godnością osoby, gdyż stanowi manifestację szacunku porządku prawnego dla jednostki, jako istoty autonomicznej i racjonalnej (Z. Tabor, *Teoretyczne problemy legalności*, Katowice 1998, s. 65 i n.).

W przedmiocie zasady ochrony zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa wielokrotnie wypowiedział się Trybunał Konstytucyjny, wskazując, iż „zasada zaufania w stosunku między obywatelem a państwem przejawia się między innymi w takim stanowieniu i stosowaniu prawa, aby nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane pod rządami obowiązującego prawa i wszelkie związane z nimi następstwa będą także i później uznane przez porządek prawny” (orzeczenie TK z dnia 24 maja 1994 r., K 1/94; wyrok TK z dnia 2 czerwca 1999 r., sygn. K 34/98).

Z powyższymi uregulowaniami nie pozostają w zgodzie postanowienia przepisu art. 10 ust. 1 ustawy nowelizującej, które nakazują stosować nowe przepisy przy wykonywaniu orzeczeń, które stały się wykonalne przed dniem jej wejścia w życie. Skarżący mógł bowiem oczekiwać, iż nie wykonując kary ograniczenia wolności, zostanie wobec niego orzeczona kara zastępcza w postaci grzywny, nie zaś kary pozbawienia wolności.

Przepis art. 42 ust. 1 Konstytucji RP stanowi, iż odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego.

W kontekście tej normy konstytucyjnej warto wskazać, iż w świetle orzecznictwa SN, „sąd ma obowiązek ustalić dokładnie czyn oskarżonego i zakwalifikować ten czyn według ustawy obowiązującej, w czasie jego popełnienia. Ponieważ w sprawie

niniejszej w czasie orzekania obowiązywała już ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, Sąd miał obowiązek ustalić, która z ustaw jest względniejsza dla oskarżonego i na podstawie tej względniejszej ustawy wymierzyć karę, biorąc pod uwagę wskazania wynikające z tych przepisów dotyczących wymiaru kary, według których zakwalifikowano czyn oskarżonego - art. 50 i nast. k.k., względnie art. 54 i nast. k.k. z 1932 r.” (wyrok SN z dnia 6 lipca 1970 r. OSNPG 1971/1/11 III KR 107/70).

Podobnie wypowiedział się Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 24 stycznia 2008 r. (sygn. akt V KK 218/07). Sąd miał obowiązek ustalić czyn oskarżonego i zakwalifikować ten czyn według ustawy obowiązującej w czasie jego popełnienia (w tym według obowiązujących na dzień popełnienia czynu stawek podatku akcyzowego i wysokości najniższego wynagrodzenia). Następnie, ponieważ zmieniła się ustawa karnoskarbowa, jak i wysokość wynagrodzenia minimalnego oraz stawki podatku akcyzowego, sąd w dacie orzekania miał obowiązek stosować ustawę nową, ale musiał też stwierdzić, czy w którymkolwiek momencie trwania postępowania karnoskarbowego, czyn skazanego mógł być zakwalifikowany inaczej niż z art. 65 § 1 k.k.s. i czy te ustawy wcześniejsze nie były dla skazanego względniejsze.

Przepis art. 42 ust. 1 Konstytucji RP zawiera treści odnoszące się do zasad intertemporalnych (zasada niedziałania prawa wstecz, zakaz wstecznego działania prawa surowszego, nakaz wstecznego działania prawa względniejszego dla sprawcy).

Sąd Najwyższy podkreślił, iż przez ustawę „względniejszą dla sprawcy” należy rozumieć co do zasady ustawę, która uwzględniając całokształt konsekwencji prawnych, przewiduje dla sprawcy konsekwencje łagodniejsze (zob. uchwała Izby Karnej SN z 11 stycznia 1999 r., I KPZ 15/98, „Biuletyn SN” nr 1/1999)

Rekapitulując, uznać należy, iż art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. – o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 240, poz. 1431), w zakresie w jakim nie przewiduje stosowania ustawy względniejszej wobec osób skazanych na karę ograniczenia wolności, która następnie

pod rządami nowej ustawy została zamieniona na zastępczą karę pozbawienia wolności,
jest niezgodny z art. 42 ust. 1 oraz z art. 2 Konstytucji RP

W tym stanie rzeczy, wnoszę jak na wstępie.

Z upoważnienia
Rzecznika Praw Obywatelskich

Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich